

Tóth Péter

Nyelvjárástani ismeretek hasznosítása az anyanyelvi órákon

Tisztelt Szerkesztőség! Kedves Olvasók!

Levelemben arra kívánok hozni néhány példát, miként hasznosíthatjuk nyelvjárástani ismereteinket az anyanyelvi órákon diákként és tanárként egyaránt, hogyan tehetjük színesebbé a foglalkozásokat azzal, hogy egyúttal nyelvünk táji értékeire is felhívjuk tanítványaink figyelmét (Benkő 1990; Kálmán 1982; Király 1984; Kiss 2002, 2004; Parapatics 2011; Zilahi 1984–1985). A Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjának oktatójaként példáimat a nyugat-dunántúli nyelvjárásból merítettem.

Az itteni iskolákban érdemes építeni a tanulók tájnyelvi tudására az *ly*-os szavak helyesírásának a tanítása során (Pásztor 1998). A nyugat-dunántúli régióban ugyanis az *ly* helyén nem *j*, hanem *l* jelentkezik (például Benkő 1953: 64–74; Benkő 1957: 97–98; E. Abaffy 2003: 597–598), itt tehát valóban segíthet az a tanács, hogy azokat a szavakat, amelyekben a köznyelvi *j* helyén *l*-t mondanak, illetve hallanak környezetükben, *ly*-nal írják. (Érdekeség, hogy a középpalóc és a moldvai nyelvjárássok egy része viszont máig őrzi az *ly*-t.)

Fontos, hogy a tanár ismerje tanítványai regionális nyelvi hátterét. Ellenkező esetben félreértés is támadhat. Egyik tanítványom említette a következő esetet: osztálytársa a szófajok tanulása során a *fűzet* szót igeként határozta meg, és ezt a tanár kijavította. A tanuló nem értette, miért volt hibás a megoldás, mivel ő a szóalakot igeként is használta. A nyugat-dunántúli nyelvjárássokban ugyanis a *fizet* szó *fűzet* alakban használatos. Az *i* labializálódása más szavakban is fellelhető: *vűsz*, *vűsel*, *űdő* stb. E jelenség leginkább a dunántúli és egyes erdélyi nyelvjárássokra jellemző (Imre 1971: 177). De másik példát is megemlíthetünk: az Ungvári járásban a *csalán* megnevezéseként elterjedt a *csinál*. Bizony, nyelvjárássainkban a *fűzet* ige is, a *csinál* pedig főnév is.

A *fel* ~ *föl*, *seper* ~ *söpör*, *veder* ~ *vödör* típusú *e*-zű és *ö*-zű alakok egyaránt részei a köznyelvnek és az irodalmi nyelvnek. A nyugati részekben az *ö*-zű, a keleti területen az *e*-zű változatok jellemzőek. Amennyiben használatukkal kapcsolatban kérdések merülnek fel – vagy *föl*? – a tanulóknak, természetesen mindkét formát javasolhatjuk. Érdemes megjegyeznünk ugyanakkor, melyik változat jellemző az adott régióra, alkalmat adva arra, hogy tudatosítsuk nyelvi örökségünket. Otthonosságérzetünket erősítheti, ha azt az alakot használjuk, amely szüleink nyelvében is megvan. Felhívhatjuk tanulóink figyelmét arra is, hogy az *e*-zű és *ö*-zű változatok közül valamikor csupán az egyik része a köznyelvnek, például a *megé* ~ *mögé* közül az *ö*-zű, a *felhő* ~ *fölhő* közül pedig az *e*-zű.

Fontos tudatosítanunk tanítványainkban, hogy bár az iskolában a köznyelv és az irodalmi nyelv normáit tanuljuk, ez nem jelenti azt, hogy az otthon, a szülőföld nyelvét kerülniük kellene. Jóval óvatosabban kellene bánnunk azoknak a feladatoknak a megfogalmazásával, amelyek beszélt nyelvi sajátosságokra utalva azt az utasítást adják a tanulóknak, hogy javítsák ki a hibákat. Biztos, hogy jó a megfogalmazás? Vajon nem kelti azt a képzetet a tanulóknak, hogy anyanyelvüket hibásan használják? A feladatok megfogalmazása során figyelemmel kell lennünk arra, hogy a „nyelvi helytelenség és a nyelvjárásiasság tudvalevőleg más-más kategóriába tartozó fogalmak” (Szemere 1969: 21).

A regionális nyelvi tudat fontos részét képezi az anyanyelvi tudatnak. Annak erősítése egyúttal az anyanyelv erősítését is jelenti, ezért szükségesnek tartom, hogy az anyanyelvi órákon többet foglalkozzunk otthonunk, szülőföldünk nyelvével.

Tisztelettel:

Szombathely, 2014. szeptember 19.

dr. Tóth Péter
egyetemi tanársegéd

Irodalom

- E. Abaffy Erzsébet 2003. Hangtörténet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó. Budapest. 596–609.
- Benkő Loránd 1953. *A magyar ly hang története*. Nyelvtudományi Értekezések 1. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Benkő Loránd 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Benkő Loránd 1990. A magyartanárok „szakmán kívüli” feladatairól. In: Fekete Péter – V. Raisz Rózsa (szerk.) *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 189. Budapest. 11–16.
- Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kálmán Béla 1982. A nyelvjárástudomány eredményeinek felhasználása az iskolában. *Magyar Nyelvőr* 191–199.
- Király Lajos 1984. Az anyanyelvi nevelés sajátosságai nyelvjárási és regionális köznyelvi környezetben. *Magyar Nyelvőr* 162–171.
- Kiss Jenő 2002. A nyelvjárások és az anyanyelvi nevelés. *Magyar Nyelvőr* 263–269.
- Kiss Jenő 2004. Nyelvjárásművelés. In: Balázs Géza (szerk.) *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője. I–II*. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. 229–244.
- Parapatics Andrea 2011. Pozitívan a nyelvjárásokról – az iskolában is. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=347> (2014. szeptember 10.)
- Pásztor Emil 1998. Az *ly* betűt tartalmazó szavak eddigi és újabb rendszerezése. *Magyar Nyelvőr* 172–182.
- Szemere Gyula 1969. *A magyar nyelvtan tanítása*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Zilahy Lajos 1984–1985. Népnyelv, nyelvjárás a tanórán. *Magyar Nyelvjárások* 69–82.

Tóth, Péter: Using dialectology skills on first-language classes

Az írás szerzőjéről

Tóth Péter
Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathely, Magyarország
thpeter.ung[kukac]gmail.com